

Юридичні науки

УДК 349. 42

Ножняк Ольга Миколаївна

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ножняк Ольга Николаевна

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Noznyak Olga

Yaroslav Mudryi National Law University

Сєдих Вікторія Русланівна

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Седых Виктория Руслановна

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Sedyh Victoriya

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ
ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ АГРОХОЛДИНГОВ В УКРАИНЕ
LEGAL STATUS OF AGROHOLDINGS IN UKRAINE

***Анотація.** У статті проаналізовано передумови становлення такого сільськогосподарського товаровиробника як агрохолдинги. Досліджено правове становище агрохолдингів в Україні, а також їх вплив на розвиток економіки та співвідношення з малим і середнім агробізнесом.*

***Ключові слова:** агрохолдинг, агробізнес, сільськогосподарське підприємство, агросектор, сільськогосподарське виробництво.*

***Аннотация.** В статье проанализированы предпосылки становления такого сельскохозяйственного товаропроизводителя как агрохолдинги. Исследовано правовое положение агрохолдингов в Украине, а также их*

влияние на развитие экономики и соотношение с малым и средним агробизнесом.

***Ключевые слова:** агрохолдинг, агробизнес, сельскохозяйственное предприятие, агросектор, сельскохозяйственное производство.*

***Summary.** The article analyzes the preconditions of the formation of such an agricultural commodity producer as agroholdings. The legal status of agroholdings in Ukraine, as well as their influence on the development of the economy and the relation with small and medium agribusiness are investigated.*

***Key words:** agroholding, agribusiness, agricultural enterprise, agricultural sector, agricultural production.*

Постановка проблеми. Україна є аграрною країною, де аграрний сектор займає особливе місце в українській економіці. На даний момент це є найбільш перспективна та потужна галузь в Україні. За останні роки кількість малих і середніх підприємств в аграрному секторі різко скоротилася, оскільки вони були поглинуті великими агропромисловими формуваннями – агрохолдингами.

За даними досліджень станом на 2018 рік в Україні продовжує зростати кількість агрохолдингів та їхній земельний банк. Враховуючи динаміку останніх років, слід очікувати продовження цього явища. Завдяки великій конкурентоспроможності, застосуванні покращених технологій у процесі здійснення сільського господарства, виробництві і збуту відносно дешевої продукції, а також дієвих бізнес-проектів, агрохолдинги здійснюють великий внесок в розвиток агро-бізнесу, що в свою чергу сприяє підвищенню економіки країни. Однак наявність прогалин у законодавчому регулюванні такої форми організації виробництва вказує на необхідність аналізу й дослідження правового статусу агрохолдингів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та діяльності агрохолдингів досліджувалися багатьма економістами та правниками, серед яких В.Г. Андрійчук, О.М. Бородіна, С.Г. Васильєв, А.Є. Данкевич, С.І. Дем'яненко, М.Ф. Кропивко, А.В. Кузнецова, Ю.О. Лупенко, О.М. Савельєва, В.Ю. Уркевич.

Мета статті. Основною метою даної роботи є дослідження правового становища агрохолдингів, прогалини законодавчого регулювання їх діяльності, а також проблеми співіснування з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками.

Виклад основного матеріалу. Виникнення агрохолдингів пов'язують з пореформним періодом аграрного сектору економіки України, в період, коли ініціатива реформи перейшла від держави до агробізнесу. Одним із головних чинників виникнення виступила інтеграція виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, оскільки це дало змогу при порівняно дешевій аграрній сировині сформувати достатньо високий прибуток від виробництва кінцевих продуктів і примножувати його в перспективі, що і стало основним стимулом діяльності агрохолдингів.

Слід зазначити, що положення, якими регулюються діяльність агрохолдингових компаній в Україні закріплені у Господарському кодексі України та Законі України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р. № 3528-IV, проте спеціальних нормативних приписів, присвячених їх функціонуванню, законодавство України не містить. Ст. 1 вказаного Закону України зазначає, що холдингова компанія - це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [1].

В науковій літературі визначень агрохолдингів є досить багато і розуміють їх по-різному. Наприклад, В.Г. Андрійчук розглядає

агрохолдинги як результат капіталізації та економічної концентрації, а їхньою особливою рисою вважає здійснення управління головною великою компанією та втрату прав юридичної особи всіма іншими підприємствами, що увійшли до її складу, з подальшим їхнім перетворенням у структурні підрозділи [2]. В той же час він вважає, що термін «агрохолдинг» в Україні має досить умовне значення, оскільки свого часу як калька перейшов до нас із російської відповідної літератури й чисто механічно вживається донині, хоча правильніше було б вживати термін «агропромисловий холдинг» [3, с. 4]. В свою чергу С.І. Дем'яненко та А.В. Кузнецова розкривають сутність агрохолдингів через специфічну форму володіння акціонерним капіталом, за якої материнська компанія, володіючи контрольним пакетом акцій інших підприємств, здійснює управління та контроль за їх діяльністю і завдяки цьому об'єднує їх в єдину організаційну структуру з відповідними цілями і місією [4, с. 8].

Агрохолдинг не є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи, суб'єкта господарювання, а є різновидом холдингової компанії, публічного акціонерного товариства, що об'єднує й контролює аграрних товаровиробників. Дослідження діяльності агрохолдингів, як форми організації агропромислового виробництва, засвідчує, що основним шляхом їх створення є інвестування капіталу, вітчизняного чи іноземного походження, спочатку в переробну промисловість, що забезпечує значно швидший його обіг і окупність. Зокрема це стосується олієжирової, борошномельної, хлібопекарської, цукрової, м'ясо-молочної промисловості. Наступним етапом капіталовкладень є сфера збуту продукції через розбудову логістики і власної торговельної мережі. З накопиченням необхідних фінансових ресурсів уже на третій стадії створювалося власне сільськогосподарське виробництво через оренду земельних і частково майнових паїв й закупівлю необхідних ресурсів, насамперед сучасної техніки [4, с. 9].

За таких обставин, досягається реальна інтеграція сільськогосподарського і агропереробного виробництва та торгівлі. Зокрема, відбувається внутрішня реалізація сільськогосподарської продукції, а нерідко і ресурсів. Сільськогосподарська сировина з філій направляється на власні переробні підприємства, а від них, але вже у формі кінцевого продукту споживання, – в торговельну мережу. За такої внутрішньої фірмової збутової політики і маркетингу зникає багато посередників, отже, збільшуються доходи агрохолдингів [5, с. 213].

Крім того, агрохолдинги більше, ніж інші суб'єкти господарювання орієнтуються на експорт сільськогосподарської продукції, оскільки в змозі постачати необхідну кількість якісної сільськогосподарської та харчової продукції, яка відповідає міжнародним стандартам якості. Як свідчить практика, таких стандартів досить важко дотримуватися невеликим та дрібним сільськогосподарським виробникам і переробним підприємствам, не говорячи вже про домогосподарства населення, частка яких у виробництві окремих видів продукції сягає 70-90 % (молоко, овочі, картопля) [6, с. 95].

Великі аграрно-промислові формування здатні підвищити ефективність реального сектора економіки, здійснювати позитивний вплив на розвиток регіонів, інфраструктури створювати нові технології, сприяти зростанню зайнятості, тобто вирішувати комплекс гострих соціально-економічних проблем [7, с. 254]. Проте в сучасних умовах агрохолдинги більше зацікавлені у збереженні і примноженні власного капіталу.

Так, основною прогалиною правового регулювання агрохолдингових компаній є податкова. Агрохолдинги, поглинаючи сільськогосподарські підприємства, не реєструють їх за місцем розташування орендованих земель, а перетворюють у структурні підрозділи. Це призводить до того, що податки надходять не у місцеві бюджети, а за місцем реєстрації материнської компанії. Крім того, податки та збори, що сплачують

агрохолдинги, є мізерними порівняно з їхнім прибутком, оскільки для них діє система податкових пільг. Вони діють на основі статусу платника фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), що замінює декілька платежів, у тому числі два головних – податки на прибуток і на землю. Отже, податкове законодавство України забезпечує аграрним підприємствам податкове навантаження приблизно у 3 рази нижче, ніж в інших галузях економіки [8].

Недоліком регулювання постає й невизначений розмір земельних ділянок, що можуть перебувати в оренді агрохолдингів, що дозволяє останнім перетворюватися на монопольні структури в певному сегменті аграрного ринку. Це тягне за собою сукупність певних негативних явищ, серед яких: встановлення корпоративними засновниками власних цін на продукти харчування, що ними виробляються; існування загрози основам продовольчої безпеки України; втрата контролю над якістю земель сільськогосподарського призначення та використанням пестицидів та хімікатів, що знижують їх родючий потенціал; неконтрольоване використання ГМО у виробництві сільськогосподарської продукції тощо. Слід зазначити, що у випадку скасування мораторію на землю, це також може призвести до монополізації у сфері купівлі землі.

Можливість акумуляції значних земельних масивів шляхом їх оренди призводить до основної проблеми – витіснення з ринку оренди землі приватних фермерів та інших аграрних підприємств, які не можуть з ними конкурувати. Хоча такий процес має й позитивний аспект. Агрохолдинги витісняючи фермерів з ринку оренди сільськогосподарської землі, змушують їх змінювати свою спеціалізацію, переходити від вирощування низько ефективних зернових і технічних культур до вирощування овочів, фруктів, ягід. Вони також забирають землю у неефективних аграрних підприємств, змушуючи їх виходити з аграрного бізнесу. Посилення конкуренції на ринку оренди сільськогосподарської

землі є позитивним чинником і призводить до підвищення рівня орендної плати за землю та цін [9, с.86]. Однак, витісняючи з ринку оренди землі інші форми господарювання на селі, агрохолдинги породжують ряд соціально-економічних проблем, серед яких загальна міграція населення та знелюднення сіл.

Як зазначає В.Ю. Уркевич, за таких обставин до законодавства України слід включити низку спеціальних правових приписів щодо функціонування агрохолдингів, зокрема, можна запропонувати такі. По-перше, слід законодавчо обмежити площі земельних ділянок, що можуть перебувати в оренді агрохолдингів чи його учасників (аграрних господарств). Такі спроби робилися в окремих проектах закону України про ринок земель. Розміри таких площ мають бути науково обґрунтованими й такими, що не дозволяли б агрохолдингу перетворюватися на монопольну структуру в певному сегменті аграрного ринку. Також можливим є й обмеження території функціонування агрохолдингу певним адміністративним районом. По-друге, слід установити зобов'язання агрохолдингів сплачувати частину податкових платежів до відповідного місцевого бюджету за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ. Розмір таких платежів може визначатися, виходячи з площі земельних ділянок, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. По-третє, слід зобов'язати агрохолдинги надавати робочі місця для певної кількості мешканців сільських населених пунктів за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ. Знову ж, кількість таких працівників може визначатися залежно від площі земельної ділянки, що використовується відповідним агрохолдингом. У разі невиконання такого обов'язку агрохолдинг має сплатити відповідні кошти до місцевого бюджету [10, с. 124].

В сучасних умовах, агрохолдинги за економічними показниками є однозначно успішнішими, аніж фермери та інші аграрні підприємства. Їх сила в основному полягає в тому, що вони зазвичай поєднують у собі функції і виробника, і власника потужностей для зберігання, і торговця, який постачає продукт споживачеві. При порівнянні різних сільськогосподарських товаровиробників, приходимо до висновку, що малий та середній агробізнес зазнає проблем з кредитуванням, оскільки, на відміну від великих агрохолдингів, не має доступу до міжнародних фінансових ринків, де залучення кредитів відбувається за значно нижчими ставками, ніж українські та на вигідніших умовах.

Крім того, основними одержувачами дотацій і субсидій з державного бюджету на розвиток аграрної галузі є саме великі аграрні підприємства, зокрема агрохолдинги, які забезпечені допомогою кваліфікованих економістів і юристів для отримання цих коштів. В свою чергу, абсолютна більшість аграрних підприємств і фермерських господарств не відчують державної підтримки, хоча гостро її потребують.

Агрохолдинги завдяки використанню кращих технологій на значних земельних площах, переходом на моновиробництво отримують більше дешевої продукції, збувають її по більш вигідних для населення цінах, формуючи ринок, де фермери виступають неконкурентоспроможними сільськогосподарськими виробниками, оскільки заповнюють ринок трудомісткою та ресурсозатратною продукцією. При цьому фермери мають інтерес в збереженні та підвищенні родючості ґрунтів, власниками яких вони є, а деградація орендованих земель, залежить від волі малозацікавленого власника такого агрохолдингу.

З урахуванням викладеного, вважаємо, що державі необхідно більше підтримувати малий і середній агробізнес, який на сьогодні може стати конкурентним агрохолдингам, тільки об'єднавши свої зусилля, тобто за

умови спільного придбання і використання засобів виробництва, спільної переробки продукції та її збут.

Висновки. Отже, виникнення інтегрованих агрохолдингових формувань – агрохолдингів, стало об'єктивною реакцією в пореформених умовах агробізнесу. Агрохолдинги, як правило, є ефективними бізнес-проектами з преференційним доступом до капіталу, ринків, політичної допомоги та інновацій. Інтегруючи всі елементи агро-індустріального виробництва і продовольчого маркетингу у своїй структурі, конкурентна перевага досягається завдяки застосуванню нових технологій у сільському господарстві, обробці, логістиці, контролю якості та продажу кінцевого продукту. Агрохолдинги діють конкурентоспроможні, що є важливим аспектом для України після її приєднання до СОТ та експансії в ЄС і світові ринки. Таким чином, внесок агрохолдингів до економічних зростань є безумовним.

Однак, більшість позитивних аспектів стосуються економічної вигоди діяльності агрохолдингів як бізнес-структур, а негативні – соціально-економічного розвитку сільських територій, рівня життя сільського населення і продовольчої безпеки суспільства.

Вважаємо, що існуюча модель аграрного виробництва дає змогу повною мірою досягати економічного зростання та високих фінансових результатів лише певному колу виробників, до яких в основному входять агрохолдинги. Враховуючи це, виникає необхідність внесення деяких поправок до українського законодавства, заснування рівних та прозорих умов ведення агробізнесу з метою забезпечення збалансованого розвитку сільського господарства і сільських територій з великою кількістю організаційних форм ведення сільського господарства. Впровадження новацій має стосуватися, перш за все, закріплення єдиного нормативно-правового акту, задля повного й комплексного регламентування правового становища агрохолдингів з урахуванням наявних прогалин та колізій.

Література

1. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15.03.2006 №3528_IV / Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34. – С. 291.
2. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: моногр. – Ніжин: Аспект_Поліграф, 2007. – С. 47.
3. Андрійчук В. Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 3-15.
4. Дем'яненко С.І., Кузнецова А.В. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано?: Серія консультативних робіт. – К. : Німецько_Український Аграрний Діалог ; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2008. – С. 45.
5. Пілявський В. І. Розвиток та діяльність агрохолдингів в Україні / В. І. Пілявський // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. - Вип.1. - Т. 1. Економічні науки. - Полтава: ПДАА, 2010. - С. 206-215.
6. Саблук П.Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.Л.Валентинов. – К.: ІАЕ, 2002. – 294 с.
7. Макаренко П.М. Теорія і практика державного регулювання в аграрній сфері: [монографія] / П.М. Макаренко – К.: “Інститут аграрної економіки” УААН, 2009. – 636 с.
8. Сергій Дем'яненко , Сергій Зоря. Система оподаткування у сільському господарстві України // Сільське господарство України: криза та відновлення/ За ред.. Штефана фон Крамола-Таубаделя, Сергія Дем'янена, Арніма Куна. – К.: КНЭУ, 2004. - С. 26-42.

9. Арнім Кун, Сергій Дем'яненко. Забезпечення конкуренції на ринку оренди землі. Сільське господарство України: криза та відновлення/ За ред. Штефана фон Крамона-Таубадея, Сергія Дем'яненка, Арніма Куна. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 84-92.
10. Уркевич В.Ю. Правові проблеми функціонування агрохолдингів в Україні / В.Ю. Уркевич // Право та інновації. – 2013. – № 4. – С. 115–125